

Az olvasás felvillanyoz – azaz könyvtár a zsebben

Bátfai Erika – Bátfai Norbert – Kőrösi Krisztina

„Az internettel visszajutottunk az ábécé korszakába. ...immár az egész világ olvasni kényszerül.”

Umberto ECO¹

Az első e-könyvet 1971-ben írta Michael Hart, az elmúlt 40 évben a Gutenberg-galaxis válságának toposzától zeng a média. A netgeneráció, sőt a homo informatikusok életének (és így nyilvánvalóan a tanulásának/oktatásának is) része az elektronikus irodalom. Az e-könyv tömegeket adott vissza az olvasásnak. Az új média nem helyettesít, hanem új lehetőségeket hordoz. Az e-könyv a hordozótól külön vált, már szerkesztett/tördelt, tartalom. Kérdés, hogy a könyvtárak csupán a tartalommal törődjenek-e? Kizárólag az állományokba integrálódó e-könyvekkel vagy inkább a (már tőlük megszokott komplex, közcélú) tartalomfejlesztésük kiterjedjen-e erre a területre is? Egyetemi könyvtárként feladatunk továbbá a digitális írástudás közvetítése az eszközkölcsonzéstól az e-könyvek-beli hivatkozás tanításán át a szabad gyűjtemények megismertetéséig. Meglátásunk szerint a könyvtárak, különösen az egyetemi könyvtárak, az oktatókkal karöltve az oktatás segítésének egyik új eszközeként használhatják az e-könyveket (és az e-könyv-olvasókat); szó szerint zsebkönyvtárat szolgáltatva a hallgatók számára; mindeközben figyelembe véve azt is, hogy nemcsak a könyvek formátuma, de a felhasználói igények is változnak. Jelen tanulmányban néhány példán keresztül (CEU Library, DE IK) azt vizsgáljuk, hogy ezek a tömegek miként csábíthatók a könyvtárakba; jelenleg, 2014-ben, hogyan jelenik meg az e-könyv a hazai könyvtári állományban, valamint a könyvtár tartalomfejlesztőként, -támogatóként az e-könyves területen.

Évtizedek óta zeng a Gutenberg-galaxis válságának toposzától a média; szomorkodunk a könyv, könyvtárak, nyomdászat haldoklásán – miközben ünnepelhetnénk is, hogy az olvasás, az írott kultúra újabb győzelmet aratott – amennyiben az írottat nem papírra írottként értelmezzük. *Sebestyén György az elektronikus írásbeliséget egyenesen a harmadik forradalomnak nevezi (az alfabetikus írás és a sokszorosított könyvnyomtatás után).*²

Az e-könyv, köszönhetően az e-könyv-olvasóknak, tömegeket adott vissza az olvasásnak.³ Jelen dolgozatban azt vizsgáljuk, hogy ezek a tömegek miként csábíthatók a könyvtárakba; jelenleg hogyan jelenhet meg az e-könyv a könyvtári állományban és a könyvtár tartalomfejlesztőként, támogatóként az e-könyves területen. Új média nem helyettesít, hanem új lehetőségeket hordoz. Az e-könyv a hordozótól külön vált, már szerkesztett/tördelt, tartalom. Kérdés, hogy a könyvtárak csupán a tartalommal törődjenek-e? Kizárólag az állományokba integrálódó e-könyvekkel vagy tartalomfejlesztésük kiterjedjen-e erre a területre is?

Meglátásunk szerint a könyvtárak, különösen az egyetemi könyvtárak, az oktatókkal karöltve az oktatás segítésének egyik új eszközeként használhatják az e-könyveket és az e-könyv-olvasókat; szó szerint zsebkönyvtárat szolgáltatva a hallgatók számára.

Gyors helyzetkép

Negroponte „digitális hajléktalanként”⁴ emlegeti azokat a felnőtteket, akik egyébként iskoláink, városunk, cégünk és országunk irányítói, azonban nem fecsérik az idejüket holmi számítógépekre, megbízhatatlan szolgáltatásokra, internetes információtömegre.

Új fogalmakat vezetünk be, hogy leírjuk ezt a folyamatot: internet-generáció/*netgeneráció*⁵ nő fel gyorsan, amelynek tagjai nem használói a számítógépeknek, hanem számítógépeznek. Átok vagy áldás a számítógép? Átok vagy áldás a telefon, az autó, az óra és még hosszan sorolhatnánk... Ez a generáció az internetnek köszönhetően igényli az interaktivitást, épp ezért a televíziót kevésbé tartja érdekesnek. Az interaktivitás mellékhatása a felgyorsult percepció. Ráadásul mivel tudatosan szűrődnek, kevésbé bukkannak olyan tartalomra, ami nem érdekli őket, nem nekik való – szemben a televízióval, ahol kapcsolgatás közben ez nincs így. A tudatos keresés közben egyszerre fejlődik a kritikai érzékük és a sikerélmények következtében nő az önbizalmuk – főleg, mivel nem ritkán ügyesebbek akár a szüleiknél, tanáraiknál – avagy ez csak a látszat és inkább egy tömeges, ám valós többlettudás nélküli felületes szórakozási formát jelent.⁶

Mérő egyenesen homo informaticus-ról beszél, akinek új szociális kereteit a játékok és az internet hívták életre⁷, és amiből „...a játékok szocializációs funkciója alapvető jelentőségű, meglehet, hogy éppen az információs ipar játéktermékei adják meg a döntő, visszavonhatatlan lökést a homo informaticus evolúciójához.”⁸ Új emberünk információfeldolgozási sebessége – a gépekéhez hasonlóan – felgyorsult.

Van, akik szerint nem csupán új embertípus, de új társadalmi osztály jelenik meg: a netokrácia, aminél az információ az új tőke, életterük virtuális, miközben lakhelyük lehet bárhol. Mivel a netok-raták elsősorban önmagukért küzdenek, a klasszikus nemzeti, nemzetállami, nemzetgazdasági berendezkedés értelmét veszti... Akik osztályon kívüliek, azok szinte nem is léteznek, sorsuk sanyarú, főleg, mert a legjobbjaik folyamatosan beolvadnak a nemzetközi netokráciába...⁹ Nézzük meg e folyamatban a könyvtárak helyét!

Változó könyvtár

Hazánkban az első számítógépek a könyvtárakban a 70-es évek végén kaptak helyet, előtte már évek óta tartott a folyamat elméleti megalapozása a szakfolyóiratokban. Ma is reménykedünk abban, hogy „a könyvtár válik a legátfogóbb, legalapvetőbb és legdemokratikusabb információs közművé”.¹⁰

A kis adatbázis-kezelőket (Micro-ISIS, TEXTAR) követték a nemzetközi piacon már bizonyított integrált könyvtári rendszerek. Sajnos, nem sikerült, legalább könyvtártípusonként, egyetlen integrált rendszert alkalmazni, ügyes káosz keletkezett (ALEPH, Voyager-Corvina, TinLib, OLIB stb.). Ráadásul az első integrált rendszerek megjelenésekor (kilencvenes évek közepe) még nem volt magyar MARC formátum, így korábbi rekordok konvertálása, a retrospektív és kurrens feldolgozás során keletkező rekordok rendszerfüggő formátumban készültek, aminek a hátrányát a MOKKA feltöltésekor és a KözEIKat-ban, ODR-ben való kereséskor máig érezhetjük.

Reméljük, hogy az új MOKKA-ODR képes lesz az elmúlt 15-20 év zűrzavara után egy rendezett, komplex rendszert biztosítani.

Könyvtárainkban az új adathordozókat (CD, CD-ROM, DVD) integráltan kezelik.

A tájékoztatási folyamatba széleskörűen beépültek a bibliográfiai, teljes szövegű adatbázisok.

Az elmúlt évtizedekben született magyar elektronikus¹¹ és digitális gyűjtemények,¹² intézményi repozitóriumok¹³ mind-mind a könyvtáraink, kulturális intézményeink, szakembereink hosszú távú, a mai eszközökkel, lehetőségekkel, forrásokkal élő gondolkodásának, tervezésének bizonyítékai.

A WEB 2.0 kapcsán megjegyezhetjük, hogy egyre több magyar könyvtárról találunk bemutató filmeket a YouTube-on,¹⁴ ahogy könyvtáros hallgatók és könyvtárosok is otthagyják filmnyomukat e helyen. A könyvtári honlapok megszokott része lett a chat ablak,¹⁵ készül az első magyar könyvtári chatbot¹⁶ (ill. ennek a béta verziójába általános iskolás gyerekek is készítenek fájlokat),¹⁷ a közösségi oldalakon megjelentek az intézmények,¹⁸ nem ritkán szolgáltatásokkal is,¹⁹ egyre többször a felhasználóképzéshez is felhasználva ezt a médiát.²⁰ A *klog.hu* 2006 óta kapcsolja a könyvtárakat a blogvilághoz.

Mindezek a kiragadott példák is bizonyítják, hogy a magyar könyvtár 2.0 gyorsan és hatékonyan fel- és kihasználja a web2 lehetőségeit.

Változó oktatás

Mivel cikkünk tárgya az e-könyvek könyvtári felhasználásának pár példája, csak megemlíjtük azokat a hazai sarokpontokat, amelyeknek ívébe a vázolt kezdeményezéseink beleillenek.

Az oktatási anyagok egyre nagyobb részét eleve elektronikus tartalomként készítik (gyakran Docbook XML formátumú tankönyvként, amiből – többek közt – e-könyv könnyedén konvertálható), azaz hagyományos könyvként nem is jelennek meg.

A *Sulina*t Digitális Tudásbázis (SDT), a digitális táblák, az tankönyvkiadók interaktív anyagai – mind az oktatás IKT támogatottságát mutatja. Ezeknek az anyagoknak az értékelését a *Digitális Tananyag Minősítő Bizottság* (DTMB) által jóváhagyott szempontrendszerrel végzik; a tankönyvvé nyilvánítás rendjéről szóló, 23/2004. (VIII. 27.) OM rendelet alapján, közigazgatási hatósági eljárás keretében (2004. évi CXL. tv), az *Oktatási Hivatal* szervezésében.²¹

Az SDT felsőoktatási testvére a *Digitális Tankönyvtár*, ahová (bár nem túl gyorsan) többek közt e-learning anyagok, NKA által támogatott könyvek elektronikus verziója, különböző elektronikus tartalomfejlesztések (pl. TÁMOP 4.2.5 pályázatok) konvertált változatai kerülnek be (egyre több tölthető le e-könyvként, igaz, csak .epub formátumúakat találhatunk). Emellett megemlítendő még az *Arcanum Digitális Tudománytára*, ahol magyar retrospektív szakfolyóirat-gyűjteménnyel segítik az oktatást, kutatást.

Egyre inkább hódítanak az oktatási keretrendszerek; ezeket a keretrendszereket a könyvtárak is használják, menedzselik (pl. DEENK <http://e-learning.lib.unideb.hu/moodle>)

Nem tekinthetünk el a MOOC (massive online opencourse – ingyenes online szabadegyetem) említésétől sem. A MOOC a mindennapokban nagyon leegyszerűsítve azt jelenti, hogy az otthoni kanapén ülve lehetünk Coursera, edX vagy Udacity hallgatók: azaz többféle közösségi médiát és egyéb web 2.0 eszközt használva, saját ütemben haladhatunk az általunk kiválasztott (ingyenes) kurzusanyagban – akár több ezer (a föld különböző pontjain élő) hallgatótársunkkal egy turnusban. Ezek az akár a legnevesebb egyetemek által szervezett kurzusokon az ott oktató tanárokkal lehetünk online kapcsolatban.²²²³

Kihívás: az e-book

Egy területen azonban egyértelmű lemaradásban vagyunk: az e-könyvek területén, már az IFLA 2013-as e-könyves ajánlása²⁴ sem tűnik elsietettnek.

Mindeközben egyre többet olvashatunk az újabb nemzedékek megváltozott, felgyorsult észleléséről; találkozhatunk az olvasás 2.0 fogalmával is²⁵.

Honnan

Nézzük meg, hogyan kerülhet e-könyv egy könyvtárba:²⁶

1. Az e-könyvek egy része szabadon használható, gondoljunk például a Projekt Gutenberg-re, a DigiLibraries-re, Free-ebooks-ra, GoogleBooks-ra, BookZZ-ra; a MEK-re. Ezeket a legtöbb esetben „csak” használja a könyvtár, esetleg a meglévő hagyományos példány rekordján át elérhető egy kapcsoló mező (marc 21: 856) beillesztésével; illetve könyvtárközi kérésnél felajánljuk a kérőnek az e-változatot.
2. Másik nagy része aggregátorokon, előfizetés ellenében, weben keresztül érhető el. Az oktatásba, tanulásba ezek nyilván szakterület-függően épülhetnek be, a térhódítás azonban ténykérdés mind a lakossági penetráció,²⁷ mind könyvtári viszonylatban.²⁸ Ezek gyakran nem menthetők le, tehát e-könyvolvasóval mindössze abban az esetben használhatók, ha WiFi-n keresztül böngészőt indítunk rajta – mivel így az olvasás a többnyire 6” kijelzővel rendelkező eszközökön²⁹ föltöbb kényelmetlen (és értelmetlen), ettől el is tekinthetünk; valamint sokszor .pdf-ekről van szó, amik épp az e-könyvek rugalmas tulajdonságait (pl. tipográfiai átszabás, logikai tartalomjegyzék) nem adják.
3. Egyre több hazai kiadó,³⁰ könyvforgalmazó³¹ kínál e-könyveket, azonban ezek itthoni könyvtári használata még gyerekcipőben jár.
4. Az „on Demand” szolgáltatások - a pillanatnyi olvasói igényt kívánják kiszolgálni. Ilyen on Demand másolatszolgáltatás az eBooks on Demand (mottója: „Az olvasás jövője digitális”), amiben jelenleg az OSZK és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára vesz részt. Könyvtárak és olvasók, kutatók számára kétségtelenül előnyös szolgáltatás, ám a használók köre (az 1500-1930 közötti kiadási intervallum miatt) nem túl számos.

5. Saját digitalizáló projektekkkel³² (ritkán munkakörben, leginkább pályázati forrásokból), digitális gyűjtemények építésével a tartalomfejlesztést célozzák meg az intézményeink - ám gyakran ez nem túl jó minőségű .pdf-eket jelent; valamint nem feltétlenül a széles olvasói igényeket szolgálják ki (régiek, rétegirodalom vagy épp eklektikus mennyiség és mélység, bizonytalan folytatás és frissülés). Jelenleg a MANDA Országos Digitális Közfoglalkoztatási programjában kiemelten helytörténeti vonatkozású anyagokat digitalizálnak, ami meglehetősen nagyszabású gyűjteményt eredményez majd.

Könyvtári kezelésük

Ez idő szerint nincs (egységes) gyakorlat arra sem, mit kezdjünk az e-könyvekkel kapun belül:

- Készüljön-e leírás? Ha igen, akkor jelenleg a 2000-ben elkészült *KSZ/2 Bibliográfiai leírás: elektronikus dokumentumok: könyvtári szakirodalmi tájékoztatási szabályzatot* használjuk, aminek az F2-es mellékletében található elektronikus könyv nem kimondottan a mostani e-könyvet fedi le. (Mivel az első klasszikus e-könyv-olvasó 2004-ben debütált, nem is lehet benne szó a tipográfiai értelemben vett e-könyvről.) Az azóta született egyéb elektronikus anyagokkal sem ártana frissíteni (pl. elektronikus tananyagok, flipbookok); e szabályzat szellemében nem túl tökéletes leírásokat készíthetünk, és ami ennél nagyobb gond, hogy a *visszakeresést sem szolgálják* az így megszületett tételek. Jelenleg az elektronikus dokumentumok leírásakor az elektronikus dokumentumtípus mezője (Marc21-ben 256-os mező) nem indexelt, így nem tudni, hogy egy-egy könyvtárnak van-e e-könyve, ha igen, hány. Ha a könyvtárunk külföldi aggregátorral vagy kiadóházzal szerződik (pl. Ebsco, Springer), készen kapjuk a marc21 szabvány alapján készült rekordokat. A következő kérdés, hogy *milyen adatmezőket* használjunk. Átnézve a „nagyok” rekordjait és az RDA-marc21 hibrideket (ezekben pl. a 250, 336-338-as, 655-ös mezők jellemzik az e-könyveket), a DEENK által évek óta szervezett *Elektronikus dokumentumok katalogizálása* c. tanfolyam aktualizálása kapcsán új belső szabályzatot készítettünk. Ennek értelmében a számítógépfájl jellemzőkbe (marc21 256-os mező) írjuk az „ekönyv” megjelölést, ez esetben írunk fizikai jellemzőket (*300\$aElektronikus dokumentum (59 p.)*), a rendszeradatoknál (538 \$aazw, x-ray) feltüntetve, milyen formátumú az adott könyv és mely egyéb technikai jellemzői vannak (mindezek mellett a rekordfejen (007) az eddigi gyakorlatnak megfelelően kódoljuk a fizikai jellemzőket).
- Ha nem, akkor is nyilván szolgáltatjuk ezeket – ebben az esetben az első nehézséggel akkor szembesülünk, ha a könyv fizikailag a könyvtár tulajdonában van – sarkalatos pont, hogy milyen kölcsönzési politikája legyen, valamint, hogy mennyire tanítsuk olvasóinkat a használatra. Az e-könyvekbeli pontos hivatkozás, az x-ray, a kiemelések/jegyzetek letöltési lehetőségei – mind olyan új tudás, amit mindenképp közvetítenünk kell; egyben belső továbbképzéssel a kollégákat is felkészíteni a várható kérdésekre.
- Hogyha a könyvtár *kölcsönözni kívánja*, akkor ez belső hálózaton vagy példánykölcsönzéssel működjön?
- Ha példánykölcsönzéssel, akkor milyen modullal oldjuk meg? Ha webalapú-kölcsönzés, saját fejlesztés vagy valamelyik „nagy” szolgáltatóhoz csatlakozzon az intézmény, ahol viszont a dokumentumvásárláson felül borsos fenntartási költséggel találkozhatunk? Meddig lesznek a könyvtár tulajdonában az így „megvásárolt” könyvek?
- Legyen hálózati-alapú (is)?

- Használatalapúnál kit terheljen a költség?
- Intézményhez kötött nagy vonalokban a kicsit kiterjesztett kolostori könyvtárakat idézi – ám ahogy pl. a CEU-s gyakorlat mutatja, annak (is) van létjogosultsága.
- *Kell-e kölcsönözni?* Érdeemes elgondolkodni azon is, mennyire lehet és kell a korábbi könyvtári kölcsönzési lehetőséget várni az e-könyvek esetében is: azaz kell-e kölcsönöznünk e-könyveket; illetve valós tömegigény van-e erre?

Kétségtelen, hogy az e-könyvek miatt nemcsak új kiadói,³³ de új könyvtári modellek is születnek, kezdve a tárolásuk/kölcsönzésük új politikájával. Mindeközben még mindig nem egyértelmű az elektronikus dokumentumok könyvtári keretek közötti felhasználása, ezek között az e-könyvek jogi háttere sem, ahogy a DRM (digitalrights management) megítélése sem³⁴, ³⁵ és néha visszasírjuk a papírkönyveket, amelyeknél az olvasást, a könyvtárközi kölcsönzést, másolást elsősorban a könyvtár nyitvatartási ideje korlátozta.

Jelenleg minden mozgásban van, a várható ELDORADO-hoz kapcsolódó elektronikus kötelempéldányok és azok szolgáltatása (és az emiatt fejlesztendő nemzeti DRM) fejtöresre adhatnak okot a kötelempéldányokból részesülő könyvtáraknak; miközben a jelenleg használatban lévő DRM-ek egyébként sem segítik a könyvtári kölcsönzést³⁶; ám az is könnyen előfordulhat, hogy az e-könyv kölcsönzéséből kimarad(nak) a könyvtárak. Ez azért is szomorú lenne, mert csak a hazai környezetet okolhatnánk. Ahol van könyvtári e-könyvkölcsön-zés, ott elég gyorsan terjedt és közkedvelt,³⁷ ³⁸ a nem reprezentatív, ám viszonylag friss felmérés szerint a hazai olvasók akár fizetnének is az e-könyvkölcsönzésért.³⁹ (Reménykedésre ad okot, hogy a Harry Potter e-könyvek elsősorban a könyvtárakban lesznek kölcsönözhetőek.⁴⁰) Az e-könyvek külföldi könyvtárakban bevett kölcsönzési gyakorlatáról olvashattunk már hazai szócikkekben,⁴¹ illetve summás összefoglalást az e-book kalauzban⁴² is; azonban a kiadókkal jelenleg az egyeztetés szintjén állunk, az e-könyvek kölcsönzéséhez szükséges könyvtári modul csak gondolatban létezik. (Nem túl vigasztaló, hogy az e-könyvek kölcsönzése máshol sem zökkenőmentes.⁴³)

Néhány hazai példa

Eszközkölcsönzés

A könyvtár a digitális írástudás elsajátításának helyszíne is, feladata a digitális írástudás közvetítése, aminek része az eszközökkel való megismertetés.

Országos Széchényi Könyvtár

Az OSZK-ban 2010 decemberétől 10 db. helyben használható, MEK-es tartalommal feltöltött My EBooke-könyvolvasóval ismerkedhetnek az olvasók.⁴⁴

BGF Gazdasági Kar Zalaegerszeg Könyvtár

2012.04.16-ától a BGF Gazdálkodási Kar Zalaegerszeg Könyvtárában elindult e-könyvolvasók (36 db Prestigio PER3162BN) kölcsönzése.⁴⁵ A készülékek folyamatosan forgalomban vannak, jelenleg a szolgáltatás tabletekre való kiterjesztését tervezik.

DEENK Társadalomtudományi Könyvtár

Könyvtárunkban inkubátor-szolgáltatásként vezettük be Kindle Paperwhite-ok kölcsönzését idén januártól.⁴⁶ A pozitív tapasztalatok fényében a szolgáltatás bővítését tervezzük a hallgatók felé (is), lehetőleg minél több egyetemi tartalommal.

A DEENK TÁMOP 3.2.13-12/1 *Kulturális intézmények részvétele a tanórán kívüli nevelési feladatok ellátásába* pályázatának keretében találhatjuk *A kódextől az e-bookig: információhordozók fejlődése* témanapot, melyen belül az e-könyvekkel, e-könyv-vegyűjteményekkel, e-könyv olvasókkal ismerkedhettek meg a diákok. Tapasztalataink szerint az e-könyv olvasók használata nem okozott gondot és már az ötödikes tanulók is releváns kérdéseket tettek fel, egy részüknek (otthoni környezetből hozott) elemi tudása van, ám érdemes elgondolkodnunk azon, hogy ez a generáció elsősorban már nem a könyvekből tájékozódik, a hagyományos könyv e-könyvre váltása idején inkább okos eszközökre szocializálódnak.⁴⁷

ELDORADO

Reménykedhetünk az ELDORADO-ban, jelenleg úgy látszik, hogy (várhatóan a *Digitális Könyvtár* tapasztalatait felhasználó) olyan akadálymentes, webes felületről elérhető közös könyvtári szolgáltatás lesz, amellyel könyvtári beiratkozás nélkül akár otthonról is kereshetők a hazai könyvtári rendszerben meglévő anyagok (kivéve audio- és AV), megrendelhető digitális másolatuk, lehetséges online használatuk (streaming), letöltésük vagy akár e-könyvként is kölcsönözhetjük az e-formában meglévőket, valamint értéknövelt szolgáltatásokat kérhetünk róluk (pl. PoD, OCR), mindezen folyamatokba a jogtisztázás is helyet kap. Maga a szolgáltatás könyvtári eHub-ként a MOKKA-ODR katalógusra épül majd.⁴⁸

Milyen művekre gondolhatunk? A szerzői jogvédelem alatt állókra, az árva művekre, a kereskedelmi forgalomba nem levőkre, a szerzői jogi védelem alatt nem állókra – mindezek pontos behatárolására munkacsoportok dolgoznak; mivel a cél a „szerzői jogi Eldorado” – azaz szerzői jogi szempontból a fő hangsúlyt a „szigorú jogosultságkezelésre és az adatbiztonságra”⁴⁹ helyezik. Eléggé hangsúlyozva, hogy a középpontban elsősorban a nehezen beszerezhető, a kereskedelmi forgalomban nem kapható kiadványok lesznek, azaz az optimális 2014 őszi induláskor is marad tartalmi piaci rés.

E-könyvkölcsönzés

E-könyvek a CEU Könyvtárában

Elöljáróban leszögeznénk, hogy a fejezetcím a CEU Könyvtár esetében nem állja meg a helyét, mert jelenleg nem kölcsönözzük e-könyveinket. Ennek két oka van: adatbázisokból nem kölcsönözhetünk, egyedileg megvett könyvek esetében pedig az a célunk, hogy az itteni kurzusokhoz szükséges könyvekhez állandó elérést biztosítsunk egyidejűleg, minden diák számára.

Az e-könyv fogalmát bővebben értelmezzük, mint a hagyományos felfogás. Számunkra nemcsak azok az e-könyvek, melyeket e-könyvolvasóval lehet olvasni, hanem beleértjük az összes elektronikus formában terjesztett könyvet.

E-könyves állományunkat kb. 10 ezer könyv jelenti, ennek nagy többsége adatbázis-előfizetésből származik, míg kisebb részét az egyedileg megvett e-könyvek teszik ki. Előfizetett adatbázisaink közül kifejezetten e-könyveket tartalmaznak az ACLS Humanities, valamint az Oxford Scholarship Online (OSO), de szép számmal találunk e-könyvet ezekben az adatbázisokban is: Business SourceComplete, CIAO, OECD Taxation, Science Direct, Westlaw UK. Az adatbázisok (és minden más elektronikus forrás) IP-cím alapján használhatók, távolról is. Az adatbázisokban lévő e-könyvek fejezetenként letölthetők, lehet belőlük nyomtatni, nem sújtja őket a DRM, de kölcsönzést nem tesznek lehetővé.

2011-ben kezdődött el az e-könyvek egyedi beszerzése. Az igény a tanszékek részéről merült fel, illetve „kötelező olvasmány”-ként vásárolt a könyvtár e-könyveket három nagyobb szolgáltatótól: DawsonBooks, EBSCO (Netlibrary), illetve Proquest (Ebrary). Egyedileg megvett e-könyveink többségét korlátlan számú felhasználó használhatja egyidejűleg; de van néhány, melyet három felhasználó, illetve egy felhasználó használhat. Mindegyik IP-alapon férhető hozzá, kereshetők a ComprehensiveSearch-ben. A rendelést követően megkapjuk a MARC-rekordokat, ezek bekerülnek a katalógusba. Az e-könyvek használatának mérését a szolgáltatóktól kapott statisztika segíti. Lenne rá lehetőség, hogy ezeket az e-könyveket letöltsék maguknak a diákok (kikölcsönözzék), de akkor a kölcsönzés alatt a többi diák nem férne hozzá, így pont az az elv sérülne, hogy a kötelező irodalom mindig mindenki számára elérhető legyen.

Összességében közel 60 e-könyvet vásárolt eddig az intézmény e három szolgáltatótól és ezeket az elmúlt tanévben átlagosan 9-15 alkalommal használták. Ez igen szép mutató, de nem szabad arról elfeledkezni, hogy ezek mindegyike kurzushoz kötődő kötelező irodalom. Hátrányként említeném meg, hogy a könyvekből a lementhető oldalak száma és a nyomtatás mennyisége is limitált.

A két fő forráson kívül az elmúlt években beszereztünk még mintegy 50 Kindle-könyvet is. Ennek többsége könyvtárközi kölcsönzés keretében merült fel igényként, de nem aratott osztatlan sikert a felhasználók körében. Egyrészt, mert a hallgatók a saját Kindle-jükre szerették volna letölteni a könyvet, ez nem megengedett, s így a jegyzetelés sem megoldott. Másrészt a Kindle-készülékek lineáris olvasást tesznek lehetővé, nem látni egyszerre az adott oldalt és a könyv teljes struktúráját. A Kindle-könyvek valójában nem könyvtári célokat szolgálnak.^{50, 51,51}

Üzleti kiadványok esetében megint másképp kellett eljárunk, mivel ezek egyik jól bevált szolgáltatóknál sem voltak hozzáférhetők. A CEU Business School kurzusain tanulók a tananyagot a CourseSmart elnevezésű e-learning-felületen érik el, melyhez hozzáférési kódot kapnak a tandíj fejében. Az online felületen nemcsak a könyvhöz férnek hozzá, hanem kiegészítő anyagokhoz, példákhoz is. A beszerzésben a könyvtár nem játszik aktív szerepet, s ezek az e-könyvek csak a BS diákjai számára érhetőek el. Kölcsönzésre itt sem kerül sor, mivel a hozzáférési kóddal bármikor elérhetik e-könyveiket.

Jövőbeni terveink, hogy növeljük e-könyveink számát, valamint, hogy továbbra is tartjuk a megkezdett irányt: 24 órás hozzáférhetőséget biztosítunk, de nem kölcsönözzük e-könyveinket. E-könyveink számának bővítése érdekében 2014 februárjában bekapcsolódtunk a Knowledge Unlatched-projektbe. Induláskor közel 300 könyvtár csatlakozott a projekthez: együttesen veszünk meg kiadóktól e-könyveket, a kiadó által megszabott áron, s ezeket szabadon hozzáférhetővé tesszük az OAPEN-en keresztül.

A Goethe Intézet Könyvtára és a Francia Intézet Médiatára

Idehaza elsőként a *Goethe Intézet Könyvtára* indította el az e-könyvkölcsönzést 2011 szeptemberében.⁵² A szolgáltatást bárki igénybe veheti, aki állandó magyarországi lakcímmel rendelkezik és a Goethe Intézet könyvtárának regisztrált tagja. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy akkor is tudunk online e-könyvet kölcsönözni, ha a valós világban a lábunkat sem tettük be soha az intézeti könyvtárba; elég egy online regisztráció és utalás, hogy onnantól kölcsönözhesünk. A DiViBib kínálatából a Goethe Intézetek önállóan válogatnak az online szolgáltatásába; a kemény DRM-mel ellátott .epub formátumú könyvek mellett folyóiratok és AV-anyagok is kölcsönözhetők; a dokumentumok többnyire egy felhasználósak.

A *Francia Intézet Médiatárának Digitális Könyvtárából* a NumiLog-on keresztül 2013 óta kölcsönözhetők e-könyvek, a többi e-dokumentum (pl. folyóirat, film) stream módban használható. Az intézet a gyűjtőköréhez igazodva válogat a kínálatból, illetve hozzáférnek az anyaintézmény által előfizetett címekhez is. Mindeközben hazánkban többszázezer e-könyv-olvasót használnak (egy nagyobb egyetemi könyvtár beiratkozott olvasóinak a száma), tabletek, egyéb okoskészülékek beleszámításával ez a szám mára 2,5 millió feletti.⁵³ Az e-könyvesek könnyen megtalálható virtuális közösségekbe tömörülnek, gondolható, hogy nem elsősorban a birtoklás örömeért rendelkeznek ezzel az eszközzel – egyre inkább tartalmat keresnek – és találnak. Csak hogy vagy külföldön (pl. Amazonon), vagy a szürke-fekete zónában.

E-könyvtár

Felmerülhet, mégis, mire számítottunk? A könyvek jó ideje számítógéppel íródnak, távmunkában végzik a lektorálást/tördelést, a komplett könyvtári munkafolyamataink is évtizedek óta ILL-kel működnek – várható volt, hogy mindez nem szimpla gépesítés lesz. És vártuk is, hiszen a könyvtár 2.0 él (gondoljunk pl. a san antonio-i BiblioTech-re).

Az e-könyv, a „villanyon” olvasás sok nyelvi játékot hív életre⁵⁴, a cikk címe sem véletlen választás eredménye: meggyőződésünk, hogy ezentúl az olvasás az átvitt értelmén túl, konkrétan is felvillanyoz.

A könyvtárakat, sajnos, szokás az újabb és újabb dokumentumhordozók állományba kebelezése előtt/után átnevezni – holott a tartósnak kikiáltott hordozók (floppy, videofilm, CD, CD-ROM, DVD) sorra eltűnnek; így jobbnak látjuk csupán a nyelvi játékot a névvel.

DocBook könyvek

Az elmúlt dekád kampányszerűen bővelkedett az egyetemi közegben elérhető tankönyvfejlesztési pályázatokban (pl. a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal, DIGITÁLIS SZAKKÖNYV, DIGIT 2005; TÁMOP-4.1.2-08/1/A-2009-0046 Kelet-magyarországi Informatika Tananyag Tárház; TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0103 Gyires Béla Informatika Tananyag Tárház, TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0063 Sokprocesszoros rendszerek a mérnöki gyakorlatban).

Ezek közös jellemzője, hogy az eredménytermékeknek (azaz a könyveknek) DocBook XML formátumban kellett előállniuk.⁵⁵ A mi meglátásunk szerint ez remek és időszerű kezdeményezés volt, bár megjegyezhetjük, hogy ugyanúgy a DocBook XML 4.4 szerinti validitást kérni, azaz ennek a verzióknak megfelelően elkészíteni a könyvet 2005-ben és 2011-ben is, magyarázatra szorul. Ennek oka szerintünk az lehetett, hogy a pályázati eredmények elérhetőségét szolgáló apparátus (www.tankonyvtar.hu) az első pályázat ideje alatt ennek a változatnak a kezelésére készült fel, s nem tudott alkalmazkodni a folyamatos változásokhoz. A DocBook XML használatának ide vonatkozó aspektusa, hogy a főleg informatikai-tartalmi annotálásban erős jelölőnyelvi szövegnek számos transzformációja elérhető (például böngészhető HTML, nyomtatható PDF, MS Word DOC, e-könyv-olvasóra .epub vagy .mobi). Korábban az HTML transzformáció volt a normatív a Tankönyvtárban, ami adott esetben kívánni valót hagyott maga után, ennek egyik oka a megjelenítő transzformációk, megjelenítő szoftverek fejletlensége is volt. (A Java&XML könyv például előszavában említi, hogy az első hónapok után visszatértek a klasszikus LaTeX alapú lánchoz a saját könyvük készítésénél, pedig eredetileg elegánsan XML-lel és egy erre alapuló eszközlánccal akartak dolgozni. Természetesen van itt ellenpélda is, hiszen az O'rielly kiadó támogatja a DocBook formátumot, sőt a *DocBook 5.1*⁵⁶ még arra is jó precedens, hogy – igaz ritka esetekben, de ebben éppen – az informatikus is olvashat naprakész könyvet, hiszen a könyv maga a szabvány bemutatása).

Napjainkra már a forrás XML állományt és annak erőforrásait is közzéteszik a Tankönyvtárban⁵⁷, így elvben van lehetősége a hozzáértő érdeklődőnek, hogy a konverzióit a maga személyére szabja. Teszik ezt több esetben maguk a szerzők is, könyveik úgynevezett "szerzői kiadásában", az e-könyv-olvasós tesztjeinket mi is ilyen kiadásokra alapoztuk, konkrétan a következő listába szedett könyvekre:

- *Párhuzamos programozás GNU/Linux környezetben: SysV IPC, P-szálak, OpenMP*^{58, 59},
- *Paternalist of ProgrammersReloaded: C, C++, Java, Python and AspectJ Case Studies*⁶⁰
- *Programozó Páternosztter újratöltve: C, C++, Java, Python és AspectJ esettanulmányok*⁶¹
- *Mesterséges intelligencia a gyakorlatban: bevezetés a robotfoci programozásba*⁶²
- *Mobil programozás*⁶³
- *Javát tanítók*⁶⁴

A *Debreceni Egyetem programozói évkönyve* [UDPROG]⁶⁵

(A Tankönyvtárba való kikerülés sokszor éveket vesz igénybe, mivel azonban az elkészült könyveket a szerzők használják az egyetemi kurzusaikon, ezért pl. a TÁMOP-4.1.2-08/1/A-2009-0046 számú Kelet-magyarországi Informatika Tananyag Tárház projekt keretében készült tankönyvek „házon belüli” használatát elősegítendő DEENKOPAC katalógusbeli rekordok is készültek.)

Az említett könyvek – saját terminológiájuk szerint – közösen egymás környezetét alkotják, s szerzői kiadásukat nem csupán a megjelenítésük igénye, hanem a folyamatos naprakészen tartásuk is indokolja.

Informatikai könyvek lévén ez alapvető fontosságú, sőt a szerzői kiadásokkal nem kizárólag egy szükséges API frissítéséhez tudjuk módosítani a példákat, hanem akár egy tárgyévfolym aktuális igényeihez is szabhatjuk az adott könyv mindenkori tartalmát. A nyers XML forrásokat nem tesszük közzé a jegyzetek környezetében (de ezek a Tankönyvtárban egyébként is elérhetők), hanem csak az xsltproc-kal⁶⁶ generált HTML kimenetet, a többféle stílusban a dblatex-szel⁶⁷ generált PDF illetve EPUB formátumokat. Az UDPROG könyv a legfrissebb DocBook tankönyvünk, ezzel végeztük a legtöbb kísérletet.

A Debreceni Egyetem programozói évkönyve

Ez a könyv sok mindenben eltér az említett környezetétől. Fontos, hogy ezt nem pályázati támogatásból, hanem önálló érdeklődésből készítjük, nem 4.4 formában, hanem a legaktuálisabb 5.1 szabványnak megfelelően. Magát a könyvet még a klasszikus könyv tagadásának is felfoghatjuk: nem egy vagy kevés szerző ír egy könyvet egy szélesebb közönségnek, hanem sok szerző (gyakorlatilag az aktuális évfolyam) tipikusan a szerzői körnél alig szélesebb közönségnek. A könyv tulajdonképpen egy feladatkiírás és megoldásgyűjtemény, amit évkönyvjellegű funkciókkal és a kurzusszervezési információkkal is ellátunk, hiszen ez a dokumentum az alapja a Debreceni Egyetem *Magasszintű programozási nyelvek* kurzusainak.⁶⁸ Funkcionális megközelítésben az évkönyvet a neki megfelelően fejlesztett szoftverek egyfajta indexének is felfoghatjuk. Ez a YouTube videó látványosan mutatja a könyvön történő valójában konkurens, a Git verziókezelő támogatta munkát.

Oktatási tapasztalatok

A szóban forgó környezetet és kiemelten az UDPROG könyvet egy DPS 800 és egy Kindle Paperwhite gépen teszteltük a Debreceni Egyetem *Magasszintű programozási nyelvek* kurzusai közben, illetve némely laboron és vizsgán. Ezek a kurzusok alapvető és bevezető, de „hardcore” programozás tárgyak. A mi előadásunkban alaptulajdonság, hogy bármit és bármikor lehet használni. Sőt, a vizsgázás elképzelhetetlen internetes és programozásra is alkalmas (ezért legfőképpen Linuxos) számítógép használata nélkül.

Legfontosabb tapasztalatunk, hogy a tipikusan szekvenciális olvasású regényekhez képest az e-ink alapú könyvolvasó eszközök adta felhasználói élmény elvész. Ennek fő oka, hogy tankönyv-szakkönyv lévén ezekben jellemző a gazdag kereszt-hivatkozás és az ezek menti (nem szekvenciális, hanem programozott sorrendű) olvasás. Bár a Kindle a .mobi állománnyal már képes követni a dokumentum belső hiperhivatkozásait, de az élmény elmarad mondjuk a PDF PC-n olvasott, a szóban forgó használhatóság tekintetében vett élményétől.

A környezet könyvei terjedelemben az .epub és a .mobi formákban a 300-600 oldal között mozognak, ezek kezelése a nehézkes tartalomjegyzék, keresésfunkciók mellett elég kétségbeejtő, már a felkészülési időszakban is, de a stressztől nem mentes vizsgakörnyezetben különösen.

Megoldásként az merülhet fel, hogy jóval kisebb egységeket érdemes célzottan elektronikus könyvnyomtatásra kiadni, ilyen lehet például egy esszé-szerűen kidolgozott vizsgatétel.

Könyvtári szolgáltatás

Maguk az oktatási anyagok felkerülhetnek az oktatók honlapjára is – ahogy ez eddig történt az egyes anyagok esetében, ám az egyetemi szintű gyűjteményépítés hosszabb távú megoldásnak látszik, amiből a hallgatók maguk állíthatják össze az adott kurzushoz szükséges oktatási csomagjukat.

Érdemes gondolni nemcsak a letölthetőségre, hanem az streaming olvasás lehetőségének biztosítására is, mivel a hallgatók nem feltétlenül a könyvbeli jegyzetelést preferálják, illetve nem minden anyag igényel több órás folyamatos olvasást. Az online szolgáltatás a formátum- és eszköztöredezettséget is enyhíti. (Az anyagok technikai és citációs használatának természetesen meg kell jelennie a könyvtári felhasználóképzésben.)

A vázolt szolgáltatás újdonsága egyrészt az oktatók munkájának segítése – az összeállítás/.epub-ra – .prc-re konvertálást/szolgáltatást a könyvtárosok végeznék; másrészt a hallgatók is könnyebben boldogulnak egy kész csomaggal, aminek az aktualitását a könyvtár garantálja. Harmadrészt, mivel a könyvtár a digitális írástudás elsajátításának helyszíne is, feladatunk az olvasókat megismertetni mind az e-könyvnyomtatókkal, mind az olvasáshoz municiót biztosító szabad gyűjteményekkel.

A szabadon elérhető kurzuscsomagok előnye továbbá, hogy az egyetemi jegyzet intézményeken túlnyúló oktatástámogatási formája, valamint mintegy ingyenes egyetemi reklámja is az adott kurzusoknak, képzéseknek.

Összegzés

A klasszikus „Milyen könyvet vinnél magaddal egy lakatlan szigetre?” kérdést elavulttá tették az e-könyvnyomtatók (feltéve, ha maximum 2 hónaposra tervezzük az ott tartózkodást) – de a könyvet magát nem.

Az e-könyvnyomtatóknak köszönhetően új értelmet nyer a zseb-könyvtár is, hiszen ennek az eszköznek köszönhetően a könyvtárunk a zsebünkbe költözhet – ugyanakkor az adott könyvek, oktatási anyagok méretén nem kell változtatni, húzni – csupán élni a lehetőséggel. Mindeközben a könyvtár tervezi az oktatók és hallgatók munkáját egyaránt hatékonyan segítő oktatási gyűjtemények építését.

Jelenleg a hazai könyvtárak tömegesen szeretnék beszerezni és szolgáltatni az e-könyveket, ám a meglévő jogi, gazdasági (ÁFA69) és kiadói környezetben elnagyolva két csoportot láthatunk:

- Ahol szeretnének, de még nincs/csak külföldi nagy gyűjtemény hálózati alapú szolgáltatása van (pl. CEU, vagy az épp tartó *Springer eBooks próbáhozáférése* és az EBSCO eBook Academic Collection Trial, induló Thieme tesztidőszak; az *ElsevierSciVerse* – a sokféleség

szépséghibája, hogy nemcsak az e-könyv formátumok töredezettségét kell elszenvednünk, de a szolgáltatók/kiadóházak gyűjteményeihez is sokszor más-más reader szoftver kell.

- Ahol valóban van napi szintű e-könyv-kölcsönzés (ezekben az esetekben nem állami/önkormányzati fenntartású intézményekről beszélhetünk, amelyeknek többnyire az anyaintézménye egy vagy több külföldi szolgáltatóval áll szerződésben: pl. Goethe Intézet, Francia Intézet).

Meglátásunk szerint mind a közkönyvtárak (MANDA), mind az egyetemi könyvtárak (oktatástámogatás) a tartalomépítéssel áthidalhatják a meglévő problémák megoldásáig hátralévő időt, akár katalizálva is a folyamatot – mindeközben érdemes átgondolni a szolgáltatás modelljét is.

Beérkezett: 2014. VII. 4-én.

Köszönetnyilvánítás

A publikáció elkészítését a TÁMOP-4.2.2.C-11/1/ KONV-2012-0001 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Irodalom, megjegyzések

1. CARRIERE, Jean-Claude: Ne remélje, hogy megszabadul a könyvektől. Budapest: Európa, 2010. p. 16. ([vissza](#))
2. SEBESTYÉN György: A Gutenberg-galaxis és a digitális kultúra szintézise: az elektronikus könyvtár. <http://epa.oszk.hu/00400/00413/00001/11sgy.html> (2013.05.03.) ([vissza](#))
3. KERÉKES Pál – KISZL Péter – TAKÁCS Dániel: E-könyvészet: a digitális könyvkultúra alapvonásai. Budapest: ELTE BTK KII, 2013. p. 11-18. ([vissza](#))
4. TAPSCOTT, Don: *Digitális gyermekkor*. Budapest: Kossuth, 2001. p. 353-354. ([vissza](#))
5. V. ö. TAPSCOTT: i. m. p. 25-47. ([vissza](#))
6. V.ö. FEHÉR Péter - HORNYÁK Judit: 8 óra pihenés, 8 óra szórakozás, avagy a Netgeneráció 2010 kutatás tapasztalatai. In: Ollé János (szerk.) III. Oktatás-Informatikai Konferencia. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2011. p. 101-109. ([vissza](#))
7. V. ö. MÉRŐ László: Az élő pénz. Budapest: Tericum, cop. 2004. p. 119-124. ([vissza](#))
8. MÉRŐ: i. m. p. 125. ([vissza](#))
9. V. ö. BARD, Alexander - SÖDERQUIST, Jan: *Netocracy*. Stockholm: 2002. p. 51-72. ([vissza](#))
10. SEBESTYÉN György: Légy az információs társadalom polgára! Budapest: ELTE Eötvös, 2002. p. 179. ([vissza](#)) ([vissza](#))
11. pl. MEK, EPA ([vissza](#))
12. pl. DIA ([vissza](#))

13. pl. DEA, CEU AcademicArchive, Contenta, Corvinus Kutatások, MIDRA - Miskolci Egyetem Digitális Raktár és Adattár ([vissza](#))
14. Nagyon ötletes és frappáns például a Békés Megyei Könyvár Mátix-ra hajazó bemutatófilmje:
<http://www.youtube.com/watch?v=U1AW3V9ZqMg> ([vissza](#))
15. BCE Központi Könyvtár, DEENK Társadalomtudományi Könyvtár ([vissza](#))
16. BÁTFAI Norbert – BÁTFAI Erika: Virtuális könyvtáros segítheti majd a kutatókat kézírataik beküldésében a Debreceni Egyetemen.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5431&issue_id=522 [2011.12.30.] ([vissza](#))
17. RobÉM chatbot <http://robemi.lib.unideb.hu/robemi-chatbot> ([vissza](#))
18. OSZK <http://twitter.com/nemzetikonyvtar> ([vissza](#))
19. DEENKLib
<http://www.facebook.com/apps/application.php?id=182116125165577> ([vissza](#))
20. Minerva MTAK
<https://www.youtube.com/user/mtakminerva>,
Deenkponthu
<https://www.youtube.com/user/deenkponthu> ([vissza](#))
21. Digitális kompetencia
<http://ikt.sulinet.hu/?p=taneszkozok&PHPSESSID=33f08055a57bae95a9380479aa4739c5> [2012.06.20.] ([vissza](#))
22. McAULEY, Alexander - STEWART, Bonnie – SIEMENS, George and CORMIER, Dave: The MOOC model for digital practice.
https://oerknowledgecloud.org/sites/oerknowledgecloud.org/files/MOOC_Final_0.pdf [2014.05.20.] ([vissza](#))
23. FEHÉR Péter: *Az online learning újjászületése? (MOOC-kurzusok a felsőoktatásban)* ([vissza](#))
24. FLA Principles for Library eLending.
<http://www.ifla.org/node/7418> [2013.12.28.] ([vissza](#))
25. MERKOSKI, Jason: Burning the page: the ebook revolution and the future of reading. Naperville: Sourcebooks, 2013. [Kindle ed.] Loc. 2112 ([vissza](#))
26. BÁTFAI Erika: Az olvasás felvillanyoz.
http://prezi.com/rh4gxzfuq_x7/az-olvasas-felvillanyoz-a-konyvtarak-e-konyves-lehetosegei-tapasztalatai ([vissza](#))
27. E-Reading rises as device ownership jumps.
http://www.pewinternet.org/files/old-media//Files/Reports/2014/PIP_E-reading_011614.pdf [2014.02.05.] ([vissza](#))
28. SHELBURNE, Wendy Allen: E-book usage in an academic library: User attitudes and behaviors. In Library Collections, Acquisitions, and Technical Services Volume 33, Issues 2–3, 2009. p. 59–72. ([vissza](#))
29. pl. Kindle készülékek zöme, a DX és a Fire kivételével; Sony PRS 6xx, PRS T1; Koobe Classic+, Touch!, Be Free; ONYX BOOX 60, x60; DPS E800; Icarus Go, Sense ([vissza](#))
30. pl. *CompLex*, *ekonyv.hu* – a Bookline.hu Nyrt. és a Lira Könyv Zrt. közös leányvállalata, *Fapadoskönyv Kiadó*, *multimédiaplaza.com* – Kossuth Kiadó, *Typotex* ([vissza](#))
31. pl. *AdamoBooks*, *interkonyv.hu* – szakkönyvek, jegyzetek, *polc.hu*, *Shoptline* ([vissza](#))
32. pl. *KlimoTheca*, *ami a Digitáliában* reinkarnálódik ([vissza](#))

33. HENKE, Harold: The global impact of ebooks on epubliſhing. In Proceedings of the 19th annual international conference on Computer documentation (SIGDOC '01). New York: ACM, 2001. p. 172-180. ([vissza](#))
34. SENKEI-KIS Zoltán: Internetes szerzői jogvédelem, és annak könyvtári vonatkozásai. [disszertáció] Budapest: ELTE, 2009. ([vissza](#))
35. TELEK Eszter: LexInformatica, lexLicentia. Alternatív szerzői jog? In: Infokommunikációi és jog. 2011/5. sz. p. 169-175. ([vissza](#))
36. DRÓTOS László: E-könyvek DRM védelme. <http://mek.oszk.hu/~mekdl/e-book/drm.html> [2012. 01. 05.] ([vissza](#))
37. ZICKUHR, Kathryn [et. al.]: Libraries, patrons, and e-books. <http://libraries.pewinternet.org/2012/06/22/libraries-patrons-and-e-books> [2012.06.26.] ([vissza](#))
38. E-könyves infótár „felmérés” <http://ki.oszk.hu/ekonyvek/tag/felmeres> [2013. 09. 03.] ([vissza](#))
39. Térítésért is kölcsönöznénk e-dokumentumokat -- mutatta ki az OSZK Projektirodája http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=teritesert_is_kolcsonoznenk_e-dokumentumokat--mutatta_ki_az_oszk_projektirodaja [2014.04.18.] ([vissza](#))
40. Harry Potter ebooks coming to public libraries through OverDrive. <http://www.publiclibraries.com/blog/harry-potter-ebooks-coming-to-public-libraries-through-overdrive> [2012. 02. 28.] ([vissza](#))
41. DRÓTOS László: Kindle e-könyv olvasók kölcsönzése a Texas A&M University könyvtárában. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5327&issue_id=516
KEREKES Pál: Az elektronikus könyvek kölcsönzésének problémái: szövegbérlet-, textlízing-konstrukciók megjelenése. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5496&issue_id=526 ([vissza](#))
42. vö. KERÉKES Pál: e-book kalauz. Budapest: Kossuth, 2011. p. 150-155. ([vissza](#))
43. Fury Over 'Stupid' Restrictions To Library Ebook Loans. ([vissza](#))
44. <https://www.youtube.com/watch?v=BwV5UZMod3E> ([vissza](#))
45. E-book olvasó kölcsönzése kezdődött a könyvtárban! <http://193.6.240.222/konyvtar/?page=eszkoezhasznalat#E-book%20olvas%C3%B3> [2014.01.16.] ([vissza](#))
46. Kindle e-könyv-olvasó kölcsönzése. http://hu.wiki.lib.unideb.hu/index.php/Kindle_ek%C3%B6nyv-olvas%C3%B3_k%C3%B6lcs%C3%A9se#1.k.C3.B6nz.C3.A9si_politika [2014. 04. 17.] ([vissza](#))
47. RACSKO Réka: Kísérlet az e-papír eszközök bevezetésére. http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_neveles/kiserlet_az_epapir_eszkok_bevezetesere [2014.02.01.] ([vissza](#))
48. DANCS Szabolcs: ELDORADO, végállomás. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5876&issue_id=556 [2014.04.17.] ([vissza](#))
49. AMBERG Eszter: Az ELDORADO-projekt szerzői jogi aspektusai. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?sid=a2c3a13ab71a7f8ea254222eb27e7cc6&id=5877&issue_id=556 [2014.04.17.] ([vissza](#))

50. GOODWIN, Susan – SHURTZ, Suzanne – GONZALEZ, Adriana – CLARK, Dennis:
Assessing an e-reader lending program: from pilot to mainstream service.
<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=0024-2535&volume=61&issue=1&articleid=17009937&show=html&PHPSESSID=0f3qsav9f90t5o2st7s0cumid7> [2014.03.10.] ([vissza](#))
51. Amazon's Kindle Swindle.
<http://www.defectivebydesign.org/amazon-kindle-swindle> [2014.03.10.] ([vissza](#))
52. Onleihe e-kölcsönzés.
http://www.goethe.de/ins/hu/bud/kul/bib/onl/huindex.htm?wt_sc=budapest_e-kolcsonzes
[2014.02.06.] ([vissza](#))
53. eNET – TELECOM: Már okostelefon-felhasználó a magyar lakosság több mint 1/3-e.
<http://www.enet.hu/hirek/mar-okostelefon-felhasznalo-a-magyar-lakossag-tobb-mint-1-3-e/?lang=hu> [2014.05.20.] ([vissza](#))
54. pl. „Adj esélyt a fáknak, olvass villanyon!”
<http://ekonyvolvaso.blog.hu>
„Egy történet történet marad, akár halott fák, akár izzó kristályok adják tovább.”
„e-könyv e-vangelista” ([vissza](#))
55. MARKÓJA Szilárd: A Felsőoktatási Digitális Tankönyvtár és a DocBook XML leíró nyelv.
<http://epa.oszk.hu/00100/00143/00055/markoja.html> [2014. 05.21.] ([vissza](#))
56. WALSH, Norman: DocBook 5.1: the definitive guide.
<http://docbook.org/tdg51/en/html/docbook.html> [2014. 05. 20.] ([vissza](#))
57. McLaughlin, Brett - Edelson, Justin: Java & XML. Beijing ; Sebastopol, CA : O'Reilly, 2006. p. 5-12. ([vissza](#))
58. <http://www.inf.unideb.hu/~nbatfai/konyvek> ([vissza](#))
59. NAGY Benedek - BATTYÁNYI Péter – BÁTFAI Norbert – GÁL Zoltán - HERENDI Tamás – KOVÁCS György: New Textbooks on Parallel Architectures, Algorithms and Programming. (megjelenés alatt: <http://icai.ektf.hu/?p=timetable>) ([vissza](#))
60. BÁTFAI Norbert: Paternoster of Programmers Reloaded.
<http://www.inf.unideb.hu/~nbatfai/konyvek> (.epub, html, .pdf) ([vissza](#))
61. BÁTFAI Norbert: ProgramozóPaternosterújrátöltve.
<http://www.inf.unideb.hu/~nbatfai/konyvek/PROP> (.epub, html, .pdf) ([vissza](#))
62. BÁTFAI Norbert: Mesterséges intelligencia a gyakorlatban: bevezetés a robotfoci programozásba.
http://www.inf.unideb.hu/kmitt/konvkmitt/mesterseges_intelligencia_gyakorlatban_robot_foci (.epub, .html, .pdf)
http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0046_mesterseges_intelligencia_gyakorlatban_robotfoci/adatok.html (.epub, .docx, .pdf) ([vissza](#))
63. BÁTFAI Norbert: Mobil programozás.
http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0046_mobil_programozas/adatok.html
(.epub, .docx, .pdf) ([vissza](#))
64. BÁTFAI Norbert – JUHÁSZ István: Jávát tanítok.
<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/javat-tanitok-javat/adatok.html> (.epub, .docx, .pdf) ([vissza](#))
65. BÁTFAI Norbert [et. al.]: A Debreceni Egyetem programozói évkönyve. [UDPROG]
<http://sourceforge.net/projects/udprog> (.epub, .mobi, .pdf) ([vissza](#))

66. xlsxproc <http://xmlsoft.org/XSLT/xsltproc2.html> (2014. 05.24.) [\(vissza\)](#)
67. dblettx <http://dblatex.sourceforge.net> (2014. 05.24.) [\(vissza\)](#)
68. http://www.inf.unideb.hu/~nbatfai/sillabuszok/2014/Prog1_BN_2014.pdf [\(vissza\)](#)
69. A várakozásokkal ellentétben 2015. jan. 1-jétől az e-könyvek sajnos változatlanul nem kerülnek át a könyvek ÁFA körébe, a célország törvényei lesznek az irányadók.
<http://www.taxand.com/taxands-take/media/2015-eu-vat-changes-update-ready-install> [\(vissza\)](#)

A cikk a következő címen érhető el:

http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5942&issue_id=563